12. BÖLÜM

COĞRAFYA EĞİTİMİNDE ATASÖZLERİ VE KULLANIMI

Leyla Dönmez

1. GİRİŞ

İnsan ile doğa arasındaki etkileşimi inceleyen coğrafya aynı zamanda içinde bulunduğu kültüre ait izleri de barındırır. Doğal çevreye ait koşullar insanların beşerî faaliyetleri üzerinde daima etkili olmuştur. Bu etkiler insanların yaşadıkları coğrafi özelliklere göre biçimlenirken insanın temel yaşama ait ihtiyaçları, ekonomik faaliyetleri, insan karakterleri de yine içerisinde yaşanılan doğal çevresel faktörlerden etkilenmektedir. Bunun yanında somut olmayan kültürel ögelerin de doğal koşullara göre şekillendiği yerel dilde de kendisini göstermektedir. Bu kültürel ögelerin başında atasözleri gelmektedir.

Geçmişten günümüze her milletin kendi kültürel ögeleri doğrultusunda söylenen atasözleri mevcuttur. Atasözleri her kültürde farklı isimler ile anılmıştır. Örneğin; Azerbaycan Türkçesinde "atalar sözü", İngilizce'de "proverb" olarak adlandırılan atasözleri, Farsça'da "pend", Latince ve Fransızca'da "proverbe" olarak isimlendirilirken Yunanca'da "*parabol*" olarak ifadelendirilmektedir.

Türk Dil Kurumuna göre Atasözü, şu şekilde tanımlanmaktadır. Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikteki söz, darbı mesel (TDK, 2011).

Atasözleri;

- İçinde bulunduğu doğal koşullardan etkilenir,
- Uzun deneyimler ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş sözlerdir,

- Anonimdirler çünkü ortak kültürü yaşayan insanların ürünüdür,
- Bir yargı cümlesinden, öğütten oluşur,
- Eğitim sürecinde kullanılması uygun görülen öğütlerden ibarettir.

Farklı kültürler ve milletler tarafından, hikmetli söz, dilin tabibi, cevher söz, halk hikmeti olarak isimlendirilen atasözleri araştırmacılar tarafından da şu şekilde tanımlanmıştır.

Atasözleri beşer cemiyetle beraber doğmuş, onunla birlikte oba, boy ve oymak olarak asırlarca göçebe hayatı yaşamış ve nihayet gelişip özleşerek de ulus haline yükselmiş, medenileşmiş türlerdir (Dilçin, 2000).

Atasözleri, eskiden sav, mesel (çokluğu emsal), darb-ı mesel (çokluğu durub-ı emsal), tabir diye adlandırılan konuşma dilinde ve manzum, mensur yazı dilinde yaşayan hikmet dolu, nasihat dolu eğitici, öğretici özelliklere sahip veciz sözlerdir (Beyzadeoğlu, 2003).

Atalarımızın yüzyıllar içindeki deneyim ve gözlemlerine dayalı düşüncelerini öğüt ya da yargı şeklinde nakleden, doğrulukları kesinlik kazanmış anonim, kısa ve özlü sözlerdir (Albayrak, 2009).

Kim tarafından söylendiği belli olmayan, doğrusu zamanla söyleyeni unutulmuş ve halkın ortak malı olmuş, insana öğüt ve ders veren, insanın dünya hayatındaki durumunu açımlayan 'hüküm şeklinde nakledilen' hikmetli, özlü sözler (Karataş, 2004).

Soyut kültürel ögelerin başında gelen atasözleri, toplumun ilgi alanlarını, yaşam koşullarını ve yaşam biçimlerini yansıtmakla beraber aynı zamanda değer yargıları hakkında da bilgi vermektedir.

Kültürel ögelerden bahsederken kültür kavramının tanımına değinmeden geçmek olmaz. Kültür kavramı TDK'nın sözlüğünde şöyle tanımlanmaktadır; 1. Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunların yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın ve doğal toplumsal çevresine egemenliğin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin. 2. Bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü. 3. Bireyin kazandığı bilgi (TDK, 2005).

Tanımdan da anlaşılacağı üzere kültür bir topluma özgü maddi ve manevi değerlerin bütününü oluşturmaktadır. Dolayısıyla içinde bulunduğu topluma ve onu oluşturan doğal ve beşerî faaliyetlere bağlıdır kültür.

Geçmişten günümüze tarım toplumu olma özelliğini kaybetmeyen Anadolu, yaşayış biçimi olarak da doğal ve beşerî tüm faktörlerin etkisini kültürünün içinde barındırmış ve bunu soyut kültürel ögelerden olan atasözleri ile de yansıta gelmiştir.

Önceki nesillerin yaşam biçimlerini gözler önüne seren atasözleri kültür tarihi konusunda da aydınlatıcı bir bilgi birikimine sahiptir. Atasözleri bireylerin içinde yaşadıkları doğal özelliklerin geçmişi ve bugünü hakkında da fikir sahibi olmamızı sağlamaktadır.

Doğal çevrenin, yerleşme, mevsimler, iklim, insan davranışları, beslenme alışkanlıkları ve yaşam biçimleri üzerindeki etkisi son derece büyük bir öneme sahiptir. İnsanın doğa ile etkileşimi, doğayla uyum içinde yaşamasından ibarettir. Aksi halde doğaya hâkim olmak mümkün değildir. Doğaya tabi olup onunla uyum içerisinde yaşamak yaşamı kolaylaştıracak en büyük etkendir denilebilir. Bu açıdan bakıldığında kültürel coğrafya bağlamında doğanın kültüre yansımasını açıkça görebileceğimiz atasözleri konuyu tam da odak noktasından aydınlatmaktadır.

Atasözleri incelendiğinde; doğa ve çevre ile ilgili, iklim ile ilgili, toprak ve su ile ilgili bunların yanında doğal faktörlerin insan yaşamına etkisini özetleyen birçok atasözü karşımıza çıkmaktadır.

Bu bölümde coğrafi ögeler içeren atasözleri bir araya getirilmiştir. Aşağıdaki tabloda bu atasözlerine örnekler verilmiştir.

Tablo 1 Coğrafi Ögeler İçeren Atasözleri

Gök gürlemeden yağmur yağmaz.
Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır.
Mart ayı, dert ayı.
Martın onundan, şubatın sonundan korkulur.
Martta açan çiçek torbaya girmez.
Mart kuruluk, nisan yağmurluk.
Martta yağmasın, nisanda dinmesin.
Nisan yağar sap olur, mayıs yağar çeç olur.
Nisan yağmuru ambara yağar.
Nisanın yağmuru, mayısın şebnemi.
Yılın eksiğini nisan getirir, nisanın eksiğini yıl getiremez.
Mart yağar, nisan övünür; nisan yağar insan övünür.
Martla, mayıs arasında yağmur yağarsa öv sabanı, yağmazsa sat sabanı.
Martla nisan ağlarsa, rençper güler
Hamsin hem üşü hem ısın, sen git zemheri gelsin.
Zemheriden sonra yağan durmaz, doğan ölmez.
Zemheride sür de çalı ile sür.
Kış gözü kara olur.
Az bilirim, uz bilirim, hıdrellezden sonra yaz bilirim.
Kış olmaz ise, yaz da olmaz.

Kış güneşine, yaz yağmuruna güvenme.
Kar çiftçinin yorganıdır.
Sabahleyin yağmur yağarsa gir yoluna, ikindiden sonra yağarsa gir doluna (yuvana).
Karadut yaprak döktü kış, karadut yaprak açtı yaz.
İncir yaprağı devetabanı kadar olmayınca yaz gelmez.
Yağmur yağsın da varsın kiremitçi ağlasın.
Yağmursuz ekin olmaz.
Yağmura; nereye gidiyorsun demişler ya düğüne ya pazara demiş.
Gök ağlamayınca, yer gülmez.
Kar yılı var yılıdır.
Kar yerin gömleğidir.
Kar yağdı izler örtüldü, yağmurlar yağdı yarıklar örtüldü.
Kar yağınca ya el üşür ya ayak”
Akşam bulutu kızarırsa eline abayı al, sabah bulutu kızarırsa eline yabayı al.
Rüzgârın önüne düşmeyen yorulur.
Estiği kadar yağsa, dağı taşı sel alır (Lodos).
Lodosun gözü yaşlı olur.
Gök gürlemeden yıldırım çakmaz.
Yel olmadan ot başı kımıldamaz.
Yel esmese yer çürür.
Yelin işi savurmak, ateşin işi kavurmak.
Yaz yağmuru tez geçer.
Su akar yolunu bulur.
Akarsu çukurunu kendi kazar.
Su gider göle dolar.
Damlaya damlaya göl olur, hiç damlamasa çöl olur.
Su damlası, altın tanesi.
Durgun su bulanık olur.
Akan su kir tutmaz.
Ağaçlı obayı sel almaz.
Ağacı çok olan yer kuraklık görmez
Yağmur yağar yollara, suyu dolar göllere.
Bağı bakarsan bağ olur, bakmazsan dağ olur.
Yere vermezsen vermez; Yaz yazığı, kış azığı.
Susuz yer, kısır mal.
Yağmurla yer göğerir.
Kar yağdı, ekmek yağdı; yağmur yağdı, yağ yağdı.
Dağın eteğinde ev kurarsan sel alır.
Ağaç yaprağı ile gürler.
Her ağacın meyvesi olmaz.
Yaş kesen, baş keser.

Gökten ne yağdı da yer kabul etmedi.
Bulutlar geçerken hava nemlenir.
Bulutlu havalar ıslak olur.
Abanın kadri yağmurda bilinir.
Rüzgârlı havanın kuytusu, yağmurlu havanın uykusu.
Yağışlı havada çift olmaz.
Karıncadan ibret al, yazdan kışı karşıla.
Sağlam temel depreme engel.
Yazın başı pişenin, kışın aşı pişer.
Yazın gölge hoş, kışın çuval boş.
Yazın yanmayan kışın ısınmaz.
Ağustosta gölge kovan, zemheride karnın ovar.
Rüzgâr eserken harmanı savur.
Martta sürmez, eylülde ekmezsen sabanı bırak.

Tablo 1'de gösterildiği üzere doğa ile uyum içinde yaşamak zorunda olan insan yaşamdan edindiği tecrübeleri cümlelere dökmüş ve bu atasözleri ortaya çıkmıştır. İnsan doğa etkileşimi, insanın doğanın gücüne tabi olması söz konusu atasözlerinde sıklıkla vurgulanmıştır. Dolayısıyla coğrafya dersi de güncel hayatın içinde bir ders olarak öğrenciler tarafından aktif olarak öğrenilmesi durumunda oldukça zevkli ve eğlenceli olma potansiyeline sahiptir (Artvinli, 2010b).

2. ATASÖZLERİNİN COĞRAFYA EĞİTİMİ AÇISINDAN ÖNEMİ

Coğrafyanın tanımlarından biri yerin tasviri şeklindedir. Coğrafya insan ve çevre arasındaki karşılıklı etkileşimleri inceler. Bu yönüyle coğrafya günlük hayatın içinde bir bilimdir. Coğrafya sürekli dönüşen mekânı anlama çabasıdır. Coğrafya tüm insan faaliyetlerini mekânsal perspektiften anlamaya ve yorumlamaya çalışır (Gregory, 2009; Livingstone, 2009).

Doğal ve beşerî tüm faaliyetler bir mekân da gerçekleşmektedir. Ve gerçekleşen tüm bu faaliyetlerin coğrafi bir yönü bulunmaktadır. Dolayısıyla coğrafya insan ve çevre etkileşiminde çok büyük bir öneme sahiptir. Ortak yaşantıya sahip olan bireyler aynı zamanda ortak bir coğrafyayı da paylaşmaktadırlar (Gülüm, 2009). Aynı coğrafyada yaşamış veya hala yaşamaya devam eden insanların coğrafyanın sunduğu imkânlar dahilinde hayatı şekillendirdiği için kültürel özellikleri de ortak ve benzerdir. Buna bağlı olarak ortak ulusal değerleri yansıtan atasözlerinde toplumun kendisi vardır demek de yanlış bir söylem olmayacaktır (Uğuzman, 2014).

Coğrafi koşullar içerisinde bulunduğu koşullara göre; insan davranışları, beslenme biçimleri, yerleşme şekilleri ve ekonomik faaliyetler üzerinde etkili olmak-

tadır. Coğrafî şartlar yeni bir kültürü ve bu kültür de yeni bir insan tipini meydana getirir (Aktaş, 2012).

Anadolu gerek coğrafi konumu gerekse farklı yaşam bölgeleri nedeniyle zengin bir halk kültürüne sahiptir. Nitekim bugün, geçmişten günümüze süregelen pek çok fıkra, masal, deyim ve atasözü Anadolu halkına ilham kaynağı olmakta, günlük yaşamlarında onlara yol göstermektedir (Gülüm ve Boz, 2011).

Halkın doğal ve sosyal olaylar ile ilgili tecrübelerini belirten atasözleri içerisinde bulunulan toplumun yaşam tarzı hakkında da detaylı bilgi verme gücüne sahiptir. Hem de kısa, birkaç kelimeden oluşan bir cümle yapısı ile ifade edilmek istenen şey bir çırpıda söylenebilir olmaktadır atasözleriyle. Okul öncesi eğitim öğretim sürecinden itibaren bireylerin kulaklarına fısıldanan atasözleri çocuklarda bir bakış açısı geliştirme yolundaki ilk adımlardandır. Bu bakımdan coğrafi çevre şartlarına bağlı olarak şekillenen ve günümüze kadar kullanılagelen atasözlerinin insan-mekân ilişkisinin ele alındığı coğrafi bakış açısı ile analiz edilmesi son derece önemlidir (Başıbüyük ve Akpınar, 2010).

Atasözleri bireylere yalnızca öğüt vermemektedir. Aynı zamanda eleştirel düşünme becerisini de kazandırmaktadır. (Saban, 2014), Atasözlerinde, eleştirel düşünmenin önemi sürekli olarak vurgulanmış ve toplumda eleştirel düşünebilen bireylere olan ihtiyaca dikkat çekilmiştir. 2018 Coğrafya dersi öğretim programı (Millî Eğitim Bakanlığı, 2018), incelendiğinde eleştirel düşünme boyutunda etkin olan coğrafi sorgulama becerisi karşımıza çıkmaktadır.

Coğrafi sorgulama becerisi, coğrafya öğretim programında yer alan neredeyse bütün coğrafi becerilerin de işe koşulabildiği bir yapıya sahiptir. Bir coğrafi sorgulamada coğrafi gözlem yapmak, arazide çalışmak, zamanı algılamak, değişim ve sürekliliği algılamak, harita becerilerini kullanmak, tablo, grafik ve diyagram hazırlama ve yorumlama yapmak ve kanıt kullanmak neredeyse kaçınılmaz bir şekilde yapılması gereken etkinliklerdir (Artvinli, 2020).

Okul öncesi eğitim- öğretim sürecinden itibaren lisans eğitimine kadar bireylerin eleştirel düşünebilme yeteneğine sahip olmaları dolayısıyla coğrafi sorgulama becerilerini edinebilmeleri ve vatanını tanıyan bir bilinç ile yetişmelerini sağlamak güçlü ve sürdürülebilir bir coğrafya eğitimi ile mümkündür. İşte bu noktada bir toplumun kendi kültürel ögelerini yansıtan atasözleri bir ışık olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü insan doğa etkileşiminde geçmişin tecrübesi ile geleceğin öngörüsünün birleştiği ortak bir temadır atasözleri. Bu sebeple coğrafya eğitiminde, coğrafi ögeler içeren tecrübe ve deneyimlerin sonucu ortaya çıkan atasözlerinin hem gündelik hayattaki önemi büyüktür hem de coğrafya eğitiminde özlü, kısa birkaç kelimeyle neredeyse bir temayı özetlemeye yetecek güce sahip olduğunu görmemek mümkün değildir.

3. ATASÖZLERİNİN COĞRAFYA EĞİTİMİNDE KULLANIM ALANLARI

2018 Coğrafya dersi öğretim programıyla öğrencilerin;

- Coğrafya biliminin temel kavram, kuram ve araştırma yöntemlerini kullanarak araştırmalar yapması ve sonucunu raporlaştırması,
- İnsan-doğa ilişkisi çerçevesinde coğrafi becerileri kazanması,
- Evrene ait temel unsurları hayatla ilişkilendirmesi,
- Doğal ve beşerî sistemlerin işleyiş ve değişimini kavraması,
- Yakın çevresinden başlayarak ülkesine ve dünyaya ait mekânsal değerleri anlama ve bu değerlere sahip çıkma bilinci geliştirmesi,
- Ekosistemin işleyişine yönelik sorumluluk bilinci kazanması,
- Doğa ve insanın uyumlu birlikteliği ve sürekliliği için mekânsal planlamanın önemini kavraması,
- Doğal ve beşerî kaynakların kullanımında "tasarruf bilinci" geliştirmesi,
- Doğal ve beşerî sistemlerin yerel ve küresel etkileşim içinde işleyişini anlamlandırması,
- Kalkınma süreçlerinin doğayla uyumlu kılınmasının önemini kavraması,
- Doğal afetler ve çevre sorunlarını değerlendirerek bunlardan korunma ve önlem alma yollarına yönelik uygulamalar geliştirmesi,
- Bölgesel ve küresel düzeyde etkin olan çevresel, kültürel, siyasi ve ekonomik örgütlerin uluslararası ilişkilerdeki rolünü kavraması,
- Coğrafi birikim ve sentez ülkesi olan Türkiye'nin bölgesel ve küresel ilişkiler açısından konum özelliklerini kavrayarak ülkesinin sahip olduğu potansiyelin bilincine varması,
- Coğrafi bilgilere sahip olmanın "vatan bilinci" kazanılmasındaki önemini kavraması,
- Türkiye'nin yeni vizyonuna uygun olarak başta Türkiye ile yakın ilişkisi bulunulan bölgeler ve ülkeler olmak üzere dünyadaki gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler hakkında bilgi sahibi olması amaçlanmaktadır (MEB, 2018).

Coğrafya dersinin bu amaçlara ulaşabilmesi sürece dayalı çıktılara sahip bir öğretim programı ile önce öğrenmeye sonrasında ise öğretmeye açık olan, öğretirken de öğrenmeye devam edebilen öğretmenler ile mümkün görünmektedir. Ancak coğrafya öğretmenleri genel olarak kavram açıklamaya dayalı öğretme stillerini kullanmaktadırlar (Artvinli, 2010a). Bunun nedeninin coğrafya öğretmenlerinin öğretme stillerinden kaynaklanan alışkanlıkları nedeniyle, yeni bir yaklaşım, yöntem veya teknolojiye (örneğin CBS) uyum konusundaki problemler de olabilir (Artvinli, 2009, Artvinli, Kılıçarslan, Bulut, 2003).

Ancak coğrafya dersi doğası gereği sınıf dışı öğrenmeye oldukça müsait bir yapı sergilemektedir. Bu durum coğrafya dersi için büyük bir avantaj sağlamaktadır. Coğrafyanın doğa ile insan etkileşimini konu edindiğinden bahsederken doğadan uzak kalmak bireyi mekânın dışında tutmak mümkün değildir. Dolayısıyla öğretmenler coğrafya dersini anlatırken gündelik hayattan örnekler verip bu amaç doğrultusunda yeni stratejiler geliştirmek zorundadırlar. Aynı zamanda öğretmenler edebî ürünler ve yazılı materyallerden (efsaneler, destanlar, masallar, atasözleri, halk hikâyeleri, türküler ve şiirler vb.) yararlanmalıdır (MEB, 2005). Böylelikle öğrenci zihninin eleştirel düşünce süzgecini kullanırken coğrafi sorgulama becerisi ile geçmişle gelecek arasında köprü kurabilme yeteneğini de kazanmış olacaktır.

Atasözlerinin, ilköğretimin ilk sınıflarında şarkılar, masallar, eş anlamlı kelimelerle düzenlenmiş oyunların; daha üst sınıflarda hikâye, şiir, deneme, söyleşi ve anı türlerinin; ilköğretimin ikinci basamağında ise bu türlere ek olarak bilgi verici nitelikteki fıkra, makale, röportaj vb. türlerin içeriğine ya da ana fikrine işlenmesi, öğrencilerin dinlemeye konsantre olmasını, konuyu daha iyi anlamasını ve dinleme anında konuya motive olarak dinleme sürelerini artırmalarını sağlar (MEB, 2005).

Coğrafya dersi gündelik hayatın içerisinde olan, yaşamı temsil eden bir ders niteliğine sahiptir. Gündelik hayatın içinde yer alan unsurlara baktığımızda doğal ve beşerî faktörler ile bu etkenlerin kültürel ögeler üzerindeki etkileri de coğrafya dersinin konu kapsamına dahil edilebilmektedir. Çünkü bir mekânda gerçekleşen doğa olayı o mekânın tüm niteliğini değiştirebilmektedir. Giyinme biçiminden, yeme-içme alışkanlıklarına değin, hatta düşünme biçimleri üzerinde bile etkili olmaktadır coğrafya. Bu entegrasyonda ortaya çıkan atasözleri coğrafya dersinin her bir ünitesinde kullanılabilir bir hakimiyet alanına sahiptir. Örneğin öğrencilere doğal sistemler ünitesinde rüzgarların tarım ürünleri ve bitkiler üzerindeki olumlu etkisini anlatırken kullanılacak bu atasözü "Yel esmese, yer çürür", rüzgârın tozlaşmayı sağlaması olgunlaşan erkek tohumların dişi çiçeklerin üzerine bırakılmasına vesile olması ve böylelikle tarımın sürdürülebilirliğinin sağlandığı kısa öz ve akılda kalıcı bir üslup ile sağlanabilir. Atasözlerinin coğrafya eğitiminde kullanılması aynı zamanda dersler arasında disiplinlerarası bir niteliğin de kazanılmasına vesile olacaktır. Bu anlamda atasözleri coğrafya eğitiminde kullanılması gereken somut olmayan kültürel ögelerden birisidir.

4. ÖRNEK ETKİNLİKLER VE UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Doğa ile insan etkileşimini konu edinen coğrafya dersi toplumsal değerleri ve dolayısıyla da somut olmayan kültürel değerleri de etkilemiştir. Bu değerlerin başında gelen atasözleri hem gündelik yaşamı tanıtmış hem de geçmiş ile bugün arasında köprü kurarak geleceğe dönük öngörülerin oluşmasını sağlamıştır. 2018

yılında yenilenen öğretim programlarına bakıldığında yetkinlikler ve kazandırılmak istenen değerlerin kapsamı incelendiğinde sürece dayalı, uygulamalı ve üst bilişsel düzeyde bir eğitim-öğretim yapılması zorunlu hale gelmiştir. Bu sebeple atasözlerinin coğrafya eğitimi açısından önemine değinilmişken uygulamaya dönük etkinliklerin tasarlanması da bir görev haline dönüşmektedir. Bu kapsamda ortaokul düzeyinde Sosyal Bilgiler dersi için lise düzeyinde ise Coğrafya dersi için atasözlerinin kullanımına dönük etkinlikler tasarlanmıştır.

4.1. Ortaokul Düzeyi

Etkinlik 1. Su damlası altın tanesi
Ders: Sosyal Bilgiler **Sınıf:** 6 **Öğrenme Alanı:** Üretim Dağıtım ve Tüketim **Konu:** Kaynakların Bilinçsiz Kullanımı **Kazanım (no):** "SB.6.5.2. Kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin canlı yaşamına etkilerini analiz eder." **Doğrudan Verilecek Değer:** Tasarruf **Doğrudan Verilecek Beceri:** Harita okuryazarlığı, problem çözme **Yöntem- Teknik:** Beyin fırtınası tekniği, soru-cevap tekniği, grup tartışması tekniği **Araç- Gereç ve Materyal:** Animasyon, harita, kâğıt, kalem
Uygulama Süreci **I. Aşama:** Bu aşamada öğrencilere su tasarrufu ile ilgili bir animasyon izletilir. Burada amaç öğrencilerin konuya hazırbulunuşluğunu sağlamaktır. Öğrenciler videoyu izlerken videoda dikkatlerini çeken yerleri not almaları istenir. Aynı zamanda öğrencilere yaşadıkları bölgenin su kaynaklarını gösteren bir harita dağıtılır. Yaşadıkları yerlere yakın su kullandıkları (okul, ev, park) alanları krokileştirmeleri istenir. **II. Aşama**: Bu aşamada öğrenciler kura yoluyla eşit gruplara ayrılır ve yazı tahtasına öğretmen tarafından "Su damlası altın tanesi." atasözü yazılır. Öğrencilerin bu atasözünün ne anlama geldiğini kendi aralarında tartışmaları sonrasında ise hem bunu yazılı hale getirmeleri hem de görsel bir resim sunmaları istenir. **III. Aşama:** Son aşamada öğrencilerden su tasarrufu için yapılması gerekenleri listelemeleri istenir. Evde su tasarrufu için yapılması gerekenler, okulda su tararrufu için yapılması gerekenler, çevremizde su tasarrufu ile ilgili yapılması gerekenler şeklinde kategoriler yapılır.

Etkinlik 2. Çevremde Neler Oluyor?
Ders: Sosyal Bilgiler **Sınıf:** 6 **Öğrenme Alanı:** İnsanlar Yerler ve Çevreler **Konu:** Türkiye'nin Fiziki Coğrafya Özellikleri **Kazanım (no):** "SB.6.3.2. Türkiye'nin temel fiziki coğrafya özelliklerinden yer şekillerini, iklim özelliklerini ve bitki örtüsünü ilgili haritalar üzerinde inceler." **Doğrudan Verilecek Değer:** Doğal çevreye duyarlılık **Doğrudan Verilecek Beceri:** Mekânı algılama, harita okuryazarlığı **Yöntem- Teknik:** Gezi tekniği, gözlem tekniği, beyin fırtınası tekniği, soru-cevap tekniği **Araç- Gereç ve Materyal:** 2 adet etkinlik kâğıdı, kâğıt, kalem.

Uygulama Süreci

I. Aşama: Öğretmen bugünkü ders için yakın çevresindeki doğal bir oluşumun yer aldığı yerde arazi çalışması planlar. Ve öğrencilere bu doğal yeryüzü şekillerinin nasıl oluştuğu, bu bölgede iklimin ve bitki örtüsünün hangi özelliklere sahip olduğu sorulur. Öğretmen aldığı yanıtlar doğrultusunda öğrencilerin düşüncelerinin netleşmesini sağlar.

II. Aşama: Bu aşamada öğrencilere öğretmen tarafından hazırlanmış bir çalışma kâğıdı verilir. Bu etkinlik kağıdının bir yanında coğrafi içerikli atasözleri yer alırken diğer bir tarafta bu atasözlerinin görsel yansıması olan animasyon çizimi ve ifade edilmek istenen doğal yapının gerçek fotoğrafı yer alır. Öğrenciden atasözleri ile bu doğal oluşumları ya da doğal etkenleri eşleştirmeleri istenir.

III. Aşama: Son aşamada ise öğrencilere yeryüzü ve şekillerini içeren başka bir etkinlik kâğıdı verilir. Bu etkinlik kağıdında ise ülkemizde yer alan doğal oluşumlar, iklim ve bitki örtüsünü içeren tüm unsurlara yer verilmiştir. Öğrencilerden yakın çevrelerinde hangi tür doğal oluşumu gördüklerini belirlemeleri istenir. Böylelikle öğrenciler doğal oluşumun hangi iklim ve yeryüzü şekli ile meydana geldiğini ve buna bağlı olarak o yörede hangi bitki örtüsünün hâkim olduğunu öğrenecektir. Birden fazla duyuya hitap eden bir etkinlik olduğu için eğlenirken öğrenilen bir ders işlenmiş olacaktır. Aynı zamanda atasözlerinin akılda kalıcılığı da bu dersin içeriğinin unutulmasına engel olacak tam bir öğrenme gerçekleşmiş olacaktır.

4.2. Lise Düzeyi

Etkinlik 1. Her ağaçtan kaşık olmaz!

Ders: Coğrafya

Sınıf: 10

Ünite: Doğal Sistemler

Konu: Topraklar

Kazanım (no): "10.1.14. Türkiye topraklarının kullanımını verimlilik açısından değerlendirir."

Doğrudan Verilecek Değer: Sorumluluk

Doğrudan Verilecek Beceri: Arazide çalışma, coğrafi gözlem, coğrafi sorgulama, kanıt kullanma

Yöntem- Teknik: Büyük grup tartışması tekniği, gösteri tekniği, soru-cevap tekniği

Araç- Gereç ve Materyal: 2 adet etkinlik kâğıdı, kâğıt, kalem.

Uygulama Süreci

I. Aşama: Bu aşamada öğretmen öğrencilere dersten önceki bir hafta içinde topraklar konusunda araştırma yapmalarını söyler. Böylelikle öğrenciler derse karşı hazırbulunuşlukları yüksek gelirken, motivasyon düzeylerinin de aynı oranda yüksek olması sağlanmış olur.

II. Aşama: Bu aşamada öğretmen derse "Her ağaçtan kaşık olmaz" atasözü ile giriş yapar. Ardından büyük grup tartışması tekniği ile öğrencilerin yorumlarını alır. Ardından yazı tahtasına bugün işleyecek olduğu konuyu yazar. Topraklar. Bu kez öğrencilerden bu atasözünü bugün işlenecek konu ile ilişkilendirmelerini ister.

III. Aşama: Daha sonra ise öğretmen derse yanında getirmiş olduğu toprak türlerini öğrencilere gösterir. Ve bu toprakların isimlerini ve hangi iklimsel özelliklere sahip bölgelerde bulunduklarını bir kâğıda yazmalarını ister.

IV. Aşama: Bu aşamada ise öğrencilere toprak türlerinin bölgelere göre ayrılmış olduğu bir etkinlik kâğıdı dağıtılır. Bu etkinlik kağıdını inceleyen öğrencilere bölgelerin iklim özellikleri soru-cevap tekniği ile sezdirilir. Ardından verilecek son etkinlik kağıdında ise toprak türlerinin üzerinde yetişen bitki örüsü ve tarım ürünlerinin görselleri yer alır. Öğrenciye tam da bu nokta da atasözünün ne anlam içerdiği bir kez daha sorulur. Her bölgenin toprak yapısında farklı tarım ürünleri ve bitki örtüsü yetişir ifadesi, "Her ağaçtan kaşık olmaz" atasözü ile pekiştirilir.

V. Aşama: Son aşamada ise toprak kirliliği ve Türkiye'de toprak kullanımında yapılan yanlışlıkların sebepleri, sonuçları ve çözüm önerileri öğrencilere sorulur ve sebep-sonuç ve çözüm önerisinden oluşan bir diyagram hazırlamaları istenir.

Etkinlik 2. Sağlam temel depreme engel!
Ders: Coğrafya **Sınıf:** 10 **Ünite:** Çevre ve Toplum **Konu:** Afetlerin dağılışı ve afetlerden korunma yolları **Kazanım (no):** "10.4.4. Afetlerden korunma yöntemlerini açıklar." **Doğrudan Verilecek Değer:** Sorumluluk **Doğrudan Verilecek Beceri:** Coğrafi sorgulama, problem çözme **Yöntem- Teknik:** Büyük grup tartışması tekniği, soru-cevap tekniği, rol oynama **Araç- Gereç ve Materyal:** Video, gazete, haber, simülasyon, kâğıt, kalem, harita
Uygulama Süreci **I. Aşama:** Bu aşamada öğretmen öğrencileri dersten önceki bir hafta içinde depremlerle ilgili materyal toplamaları konusunda öneride bulunur. Gazete haberleri, videolar, animasyonlar ve yakın zamanda ülkemizde ve dünyada meydana gelen depremlerin sonrasındaki etkilerini gösteren görselleri sınıfa getirmeleri istenir. **II. Aşama:** Bu aşamada öğretmen öğrencilere Türkiye'ye ait dilsiz bir harita verir. Ve bu haritada deprem bölgelerini fay hatları ile belirlemelerini ister. Öğretmen bu işlemden sonra dönüt vererek Türkiye'nin deprem kuşaklarını öğrencilere ifade eder. Ardından sınıftaki araç gereç ve materyal düzeneğine göre bu bir sunu olabilir, video olabilir, ya da mümkünse bir deprem simülasyonu ortamı olabilir. Öğrencilere bu aşamada beş duyu organlarıyla algılayabilecekleri görseller izletilir, deprem sonrasındaki manzaralar gösterilir, imkân varsa bu ortam simülasyon ortamında birebir yaşatılarak tecrübe ettirilir. Daha sonra öğrencilerin hissettiklerini yazıya dökmeleri istenir. **III. Aşama:** Bu aşamada ise öğrencilere iki ayrı ülkede gerçekleşmiş olan afetler ve sonrasındaki hasarlar video yoluyla izletilir. Ardından "Sağlam temel depreme engel" atasözü ile afetler için önceden alınması gereken tedbirler tartışılır. **IV. Aşama:** Bu son aşamada öğrencilerden sınıf mevcudu doğrultusunda kura yoluyla çoklu gruplar oluşturmaları istenir. Oluşturulan gruplar afetlerle ilgili doğrudan ilintili meslek gruplarına ayrılırlar. Mühendis, mimar, itfaiyeci, deprem sonrası arama kurtarma ekibi, sağlık personeli şeklinde. Ve her bir meslek grubundan afetlerden korunmak ve olabilecek hasarı en alt düzeye çekmek için çözüm önerileri geliştirmeleri istenir.

KAYNAKÇA

Aksoy, Ö. A. (1997). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* 2c., İstanbul: İnkılâp Yayınevi.

Aktaş, H. (2012). *Disiplinlerarası İlişkiler Bağlamında Şiir ve Coğrafya.* Studies of The Ottoman Domain, 2(3), 1-25.

Albayrak, N. (2009). *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*. İstanbul: Kapı Yayıncılık.

Artvinli, E.; Bulut, İ.; Kılıçaslan, A. (2003). Trabzon'daki Liselerde Coğrafya Öğretmenlerinin Etkili Öğretme ve Ders İşleme Becerilerinin Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi, *Doğu Coğrafya dergisi, Cilt: 8,* Sayı: 10.

Artvinli, E. (2020). Coğrafi sorgulama becerisi. Ç.Ö. Demirbaş (Ed.), *Coğrafi beceriler* (1st ed.). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Artvinli, E. (2010a). Coğrafya öğretmenlerinin öğretme stilleri . *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi , 9* (33) , https://dergipark.org.tr/tr/pub/esosder/issue/6147/82543

Artvinli, E. (2010b). Coğrafya derslerini yapılandırmak: Aksiyon (eylem) araştırmasına dayalı bir ders tasarımı. *Marmara Coğrafya Dergisi, (21)*, 184-218. https://dergipark.org.tr/en/pub /marucog/issue/468/3782

Artvinli, E. (2009). Coğrafya öğretmenlerinin coğrafi bilgi sistemleri CBS 'ne ilişkin yaklaşımları. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12* (22), 40-57. https://dergipark.org.tr/en/pub/baunsobed/issue/50240/648081

Başıbüyük, A., Akpınar, E., (2010). "Erzincan Atasözlerinin Coğrafi Analizi". *Turkish Studies,* s. 5/2, s: 863-877.

Beyzadeoğlu, S. (2003). *Şinasi Drub –ı Emsali Osmaniye.* İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayıncılık.

Dilçin, D. (2000). *Edebiyatımızda Atasözleri*. Ankara: TDK Yayıncılık.

Gregory, D. (2009). Geography. In Johnston, R. J., Gregory, D., Pratt, G. Watts, M, Whatmore, S. (eds.) *The Dictionary of Human Geography* (5th ed.), Wiley-Blackwell.

Gülüm, K. (2009). Coğrafya Öğretiminde Kullanılabilecek Doğa İçin Söylenmiş Türk ve Türkmen (Türkmenistan) Atasözleri Üzerine Bir Araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 1(1), 51-58

Gülüm, K. ve Boz, M. (2011). Doğa Üzerine Söylenmiş Türk Dünyası Ortak Atasözlerinin Coğrafi Analizi (Kırgızistan Türkiye Örneği). *Marmara Coğrafya Dergisi*, 24, 354-369.

Karataş, T. (2004). *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü.* Ankara: Akçağ Yayıncılık.

Milli Eğitim Bakanlığı (2018). *Ortaöğretim Coğrafya Dersi Öğretim Programı.* Ankara.

Milli Eğitim Bakanlığı (2005). *İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı*. Ankara

Livingstone, D. (2009). History of Geography. In Johnston, R. J., Gregory, D., Pratt, G. Watts, M, Whatmore, S. (eds.) *The Dictionary of Human Geography* (5th ed.), Wiley-Blackwell.

Saban, A. (2014). Türk Atasözlerinin Bakış Açısıyla Eğitim. *Milli Eğitim Dergisi.* 44(203), 37-54

TDK (2011) *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türk Dil Kurumu. Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler (2004), (Der. Ömer A. Aksoy), Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları No: 279/331.

Türkçe sözlük. (2005). (10. Baskı) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Uğuzman, T. (2014). *Atasözlerine ve Deyimlere Yansıyan Türk Halk Düşüncesi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.